

СУТІСНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Розглянуто сутність екологічного менеджменту, на основі ретроспективного огляду та аналізу теорій, концепцій. Систематизовано концептуальні підходи до пізнання сутності "екологічний менеджмент"

Постановка проблеми. Глобальна екологічна криза, що супроводжує сучасний екологічний розвиток зумовила виникнення гострих еколого – економічних потреб у діяльності вітчизняних підприємств. Підприємства відносяться до числа основних суб'єктів, від рішення яких залежить рівень екологічної безпеки, і раціонального використання природних ресурсів. У зв'язку з цим постає питання про впровадження в практику екологічно-безпечних методів управління та організації виробництва (екологічного менеджменту).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні дослідженню теоретичних основ екологічного менеджменту присвячені праці Г.О. Білявського, Л.І. Бутенка, Т.П. Галушкіна, Л.Ф. Кожушка, П.М. Скрипника та ін. Однак дотепер не існує єдиного усталеного визначення поняття екологічний менеджмент.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до сутності екологічного менеджменту.

Об'єкт та методика дослідження. Об'єктом дослідження виступають теоретико-методологічні основи екологічного менеджменту. У процесі дослідження використовувалися діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення екологічних явищ та абстрактно-логічний метод.

Викладення основного матеріалу. Екологічний менеджмент є складовою загальної системи екологічного управління. В економічній літературі нема єдиних підходів до визначення сутності екологічного менеджменту.

На думку Л.Ф. Кожушко: "Екологічний менеджмент – цілеспрямована свідомо діяльність, пов'язана з розробленням, запровадженням, реалізацією, контролюванням різноманітних заходів природоохоронного характеру, які повинні забезпечити раціональне використання і збереження природних ресурсів, дотримання екологічної безпеки [4].

Близьким за змістом є визначення Г.П. Серова, який під екологічним менеджментом розуміє, сукупність заходів, методів і засобів управління природоохоронною діяльністю підприємства [6].

Деяко своєрідною є позиція Т.П. Галушкіна, яка визначає екологічний менеджмент як, міждисциплінарну науку, яка розробляє оптимальні варіанти конкурентоспроможних управлінських рішень щодо природоохоронної діяльності на всіх рівнях управління економічними процесами [2].

Автори навчального видання "Основи екології" трактують екологічний менеджмент як, підсистему загальної системи управління в будь-якій галузі виробництва, яка гармонізує діяльність і розвиток кожного підприємства та всієї галузі в довіллі і в екологічному правовому полі [1].

Подібне трактування наводять науковці Л.Г. Мельник, М.К. Шопочка. Зокрема, автори зазначають, що „екологічний менеджмент” – система управління діяльністю підприємства (організації) в тих чи інших її формах, напрямках сторонах і т.д., які прямо чи не прямо стосуються взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем [3].

Відповідно до міжнародних стандартів ДСТУ ISO 14001 екологічний менеджмент "...це частина загальної системи управління, яка включає організаційну структуру діяльність з планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методики, процеси і ресурси для формування, здійснення аналізу та актуалізації екологічної політики конкретної організації" [6].

Автори економічного енциклопедичного словника під екологічним менеджментом розуміють "...комплекс взаємопов'язаних форм, засобів та методів управління діяльністю промислових фірм і компаній щодо раціонального природокористування та захисту довкілля"[5].

Узагальнюючи теоретичні підходи вітчизняних вчених та висловлюючи авторський підхід до інтерпретацій сутності екологічного менеджменту, зазначимо, що під останніми варто розуміти систему принципів, методів управління виробничо-господарською і соціально-культурною діяльністю на різних рівнях, з метою створення передумов, з однієї сторони, для підвищення ефективності виробництва, а з другої – раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища.

До основних принципів екологічного менеджменту можна віднести: принцип опори на екологічну свідомість і екологічне мотивування; принцип попередження і своєчасності вирішення проблем екологічного розвитку; принцип відповідальності за екологічні наслідки усіх управлінських рішень; принцип інтеграції управління екологічними процесами; принцип послідовності вирішення проблем екологічного розвитку.

Екологічний менеджмент ґрунтується на таких методах: включення питань раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища в число стратегічних пріоритетів держави, фірми; екологічна експертиза виробництва і послуг на всіх стадіях, починаючи з проектів, технологій; розробка, проектування й ефективна експлуатація екологічно безпечних технологій; організація виробництва екологічно чистих товарів і послуг; забезпечення чіткої системи інформації керівників підприємств і суспільства про екологічні катастрофи.

Методологія екологічного менеджменту визначає: у якій мірі можливе управління екологічними процесами; яким має бути це управління; як визначити його ефективність. Запровадження екологічного менеджменту передбачає збір інформації щодо використання природних ресурсів при вирішенні завдань ефективного розвитку виробництва. При цьому, основними вимогами щодо менеджменту є перегляд і приведення у відповідність існуючого законодавства з екологічних питань, екологічної політики, цілей і програм менеджменту; контроль та оцінка негативних впливів виробничої діяльності підприємства на навколишнє середовище; проведення внутрішнього екологічного аудиту.

З огляду на це, першочерговим завданням екологічно-безпечного управління сучасним виробництвом в Україні є досягнення оптимального співвідношення між економічними й екологічними показниками підприємств, фірм, корпорацій.

Феномен екологічного менеджменту полягає в самому процесі управління діяльністю на різних її рівнях з метою визначення співвідношення виробництва з раціональним, збалансованим використанням природних ресурсів, охорони довкілля і самої людини.

Менеджери використовують принцип „затрати на охорону навколишнього середовища мають окупитися". Для цього практикується розробка "зелених" виробничих планів, „зелених" бізнес планів.

У світовій практиці спостерігається, що підприємства, які займаються "зеленим" бізнесом, мають певні переваги, а саме:

- екологічна діяльність відповідає основним цілям керівництва підприємством;

- систематично знижуються виробничі й експлуатаційні витрати, зменшуються відходи, а також знижуються витрати енергії та ресурсів, штрафи за забруднення довкілля;

- підвищується конкурентоспроможність підприємства;

- підприємство отримує додаткові можливості бути визнаним на світових ринках;

- банки більш зацікавлені в інвестуванні коштів у підприємства де функціонує система екологічного менеджменту;

- використовуються додаткові можливості попередження розвитку надзвичайних ситуацій і аварій на підприємстві, які спричиняють забруднення навколишнього середовища, фінансові втрати.

Загалом відомо, що навіть підприємства, які економлять природні ресурси і дотримуються екологічних вимог не є безпечними для навколишнього середовища. Як правило, це пов'язано з відсутністю даних про вплив викидів на навколишнє середовище, а також з наявністю досить ліберальних екологічних норм.

Інфраструктура екологічного менеджменту, на нашу думку, має включати основні фактори, які визначають сприятливу ситуацію впровадження екологічного менеджменту, а саме:

- формування нового мислення в якому будуть переважати екологічні пріоритети і цінності;

- моніторинг екологічної ситуації;

- інформаційне і науково-методологічне забезпечення екологічного менеджменту;

- правове забезпечення екологічного менеджменту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З урахуванням викладеного екологічний менеджмент визначено, як специфічну сферу управління, яка полягає у регулюванні свідомого впливу людини на

природні процеси, а також об'єкти навколишнього середовища для задоволення своїх економічних, екологічних, культурних та інших потреб в умовах стійкого розвитку суспільства і збереження природи.

Для ефективного впровадження в життя екологічного менеджменту необхідні спеціалісти, які володіють новим екологічним мисленням, екологічною культурою, свідомістю та поведінкою.

Подальші наукові розробки будуть спрямовані на дослідження практичних аспектів екологічного менеджменту.

Список використаної літератури:

1. Білевський Г.О., Бутченко Л.І., Навроцький В.М. Основи екології: Теорія і практикум. Навчальний посібник. – К: Лібра, 2002. – 352 с.
2. Галушкіна Т.П. Екологічний менеджмент в Україні / Т.П. Галушкіна // Економіка України. – 1999. – №6. – С. 78-83.
3. Екологічний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuy.gov.ua/portal/soc/gvm/npchdu/Economy/> 2005
4. Кожушко Л.Ф. Екологічний менеджмент / Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук: підручник / Альма-матер, Київ.-2007.-С. 15-17.
5. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник. – Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. – Л.: Світ, 2005. – 568 с.
6. Серов Г.П. Екологічний аудит. Концептуальні й організаційно-правові основи, 2000. – 768 с.

ПОГРІЩУК Галина Борисівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми екологічного менеджменту.